

Sergei ja Dusan

Sergei Eisenstein: *Kolme mestaria: Chaplin/Ford/Disney*. Suomentanut: Antero Tiusanen. Love kirjat, 1989.

Tannoin Sodankylän elokuvafestivaalien vieras Dusan Makavejev kieltäytyi osallistumasta Sergei Eisensteinin suurklassikon *Panssarilaiva Potemkinin* esitykseen; hänen mukaansa elokuva puolsi ja markkinoi väärää, vaarallista kollektiivisuuden ihannointia. Makavejevin kanta saattoi tuolloin - ennen hullua vuotta 1989 - tuntua tiukkapipoiselta, tai taitteen kaiken sovittavaa ihannetta väheksyvältä - eikö Eisensteinin nerouteen "osallistuminen" muuttaisi ajalliset politiikan kysymykset ajattomiksi ja positiivisiksi etiikan kysymyksiksi? Nyt suomeksi ilmestynyt Eisensteinin kirjoitusten kokoelma *Kolme mestaria: Chaplin/Ford/Disney* muistuttaa osaltaan, ettei tässä elokuvan jättiäisen poliittisen herkkyyden kyseenalaistamisessa ollut kysymys pelkästä jälkiviisuudesta. Ja tämä ehkä osaltaan selittää, miksi neuvostonäkemyksellä amerikkalaisuuden sellaisesta nostalgiaan nojaavasta, järjestelmällisestä populistista kuin Ford, ei sittenkään lyö odotettuja kipinöitä.

Älykäs ja hauska essee Chaplinista on tämän kirjan parasta antia; Eisenstein aloittaa esseensä leikkillisesti, tukien näkemyksensä amerikkalaisuudesta sen itsensä korostamiin kaupallisuuden ja käytännöllisyyden arvoihin, ja päättyy ylistämään aluksi arvokkaaksi todistamaansa lapsen näkökulmaan Chaplinin elokuvassa *Diktaattori*. Mutta Chaplinin mestariuden perusteita hän analysoi muun muassa seuraavalla tavalla: "Ja niinpä Chaplinin nerouden oli synnyttävä ja puhjettava kukoistukseensa maapallon toisella puolella, ei siinä maassa, missä on tehty kaikki mahdollinen, jotta kultaisen lapsuuden paratiisi muuttuisi todellisuudeksi". Samanlainen muodollinen toimimattoman vastakohtaisuuden rakentaminen jatkuu juhlapuhemaisen Ford-esseen ja hajanaisesti assosioivan Disney-tutkimuksen läpi. Jonkinlainen versio lapsuudesta ihanteena tai positiivisuuden kielikuvana itse asiassa yhdistää kaikkia kolmea kirjoitusta - annetaan tällainen määritelmä sitten kyseessä olevien mestarien ilmaisulle, näkemistavalle, tai roolihahmolle (Fordin elokuvan *Young Mr. Lincoln* nimihenkilölle, jonka Eisenstein liki samaistaa historialliseen hahmoon) - mutta groteskilta tuntuu jatkaa sitä Eisensteinin varomattomasti mieliin nostamaa kuvaa, että "isä aurinkoisen" hallinto valmisti onnellisten lasten maailmaa.

Edelleen, Eisenstein osoittaa, että Disneyn varhaisten lyhytelokuvien lakia ja normaaliutta uhmaava mielikuvitus tekee lopultakin vain piirtämällä luotua paratiisia, "lohtua" josta puuttuu tahto todellisuudeksi ja käytännöksi; että, Jessica Rabbittia

muunnellen, Disneyn maailma ei ole utopia - se on vain piirretty sellaiseksi. Utopia oli Eisensteinille toisaalla, edellä mainitussa "siinä maassa", jonka hän kohtuuttomin retorisin vapauksin olisi halunnut kirjoittaa ehdottomaksi, suurimman mahdollisen oikeuden ja hyvän käsitteeksi; yhtä itsestäänselväksi kuin Disneyn kotimaassa käytetty "Amerikka", joka Yhdysvaltain historiassa on onnistunut luomaan kaikesta itsestään vähänkin poikkeavasta kirottua ja tuomitavaa epänormaaliutta - kuten termin "epäamerikkalainen" valtava teho on toistuvasti todistanut.

Eisenstein näkee Fordin *Kansan sankarissa* poikkeuksellista, suurenmoista harmoniaa - mutta tämä harmonia saattaa olla juuri äsken kuvatun "Amerikan" arveluttavaa, retorista peräänantamattomuutta. *Kansan sankari* on se amerikkalainen elokuva, jonka ohjaaja Eisenstein oman ilmoituksensa mukaan mieluiten haluaisi olla. On tavallaan surullista, että hän, "vaihtoehtoisen järjestelmän" suuri elokuvallinen populistisi, haluaisi omia juuri Fordin kyvyn ideologiseen sumutukseen ja historian väärinkirjoittamiseen. Mutta toisaalta niin sanotun suuren yleisön mielissä Eisenstein ei ole varmaankaan tehnyt ainuttakaan niin viettelevää ja vetoavaa elokuvaa kuin Ford. Tuskinpa edes tarkkasilmäinen ja suorasilmainen Makavejev keksisi kieltäytyä jonkin Fordin elokuvan näytännöstä.

Tässä ahtaassa vertailussa - johon nyt julkaistun kirjan tekstivalikoima antoi verukkeen - Eisensteinin politiikka ei sittenkään ole niin kyseenalaista kuin liian näkyvää, ilmeistä.

Putte Wilhelmsson

